

aradi várban. (Fáklyalángból vett részlet.) A vita levezetése gyors, pergő ritmusú legyen úgy irányítva, hogy a végén az osztály tanulói elfogadják a helyes álláspontot.

Előfordulhat, hogy *nem jut idő* a tervbe vett szemléltetésre, magnóhallgatásra. Ilyenkor megtehetjük, hogy az elmaradt adásrészt — utószemléltetésként — a következő óra ellenőrző részénél, felelés közben, vagy az összefoglaló-rendszerező órán, vagy az év végi ismétlő-rendszerező órán mutatjuk be.

Az elmondottakból természetesen következik az a megállapítás, hogy a rendelkezésünkre álló adásrészeket különféle okok miatt *nem tudjuk mindig az órán hasznosítani*. Ebből adódik az a követelmény, hogy *szakköri, úttörő szaktárgyi* vagy *önképzőköri szaktárgyi* foglalkozás, előadás keretében használjuk fel azokat.

Láthatjuk tehát, hogy az iskolarádió adássorozata a tanítási órán és azon kívül is, az oktató-nevelő munka számos területén milyen rendkívül nagy segítséget nyújt a tanárnak.

Nem tagadom, hogy határozott szándékom volt ezzel a néhány gondolattal felkelteni a történelemtanárok érdeklődését, kedvét az iskolarádió adásai iránt. Szerettem volna meggyőzni a kartársakat, hogy érdemes időt, fáradságot fordítani arra, hogy az adásokat megszerezzék, illetve akinek lehetősége van, maga folyamatosan felvegye. Tudom, hogy lehetnek anyagi akadályok is, talán nincs mindenütt magnó sem a tanár kezében vagy megfelelő nyugodt hely az adás felvételére és a montázs-részek elkészítésére, de érdemes érte harcolni, mert újabb hasznos színfolttal lesz gazdagabb a történelemóra, eredményesebb a tanár munkája.

KOVÁCS IVÁN

Szeged, Tanárképző Főiskola

A testnevelési és sportjátékok kapcsolata az általános iskolában

A testnevelési és sportjátékok vizsgálatánál az általános iskolai tantervi anyag elrendezéséből, egymásmellettségéből szeretnék kiindulni.

A sportjátékok — és itt elsősorban a kosárlabda, kézilabda — az általános iskola felső tagozatában, pontosan a VI. osztályban nyernek polgárjogot. A technikai — taktikai anyag szakszerű oktatása itt kezdődik. Helytelen lenne azonban az a szemlélet, ha a testnevelési játékokkal való kapcsolatot itt, vagy az ezt közvetlenül megelőző V. osztályban keresnénk. Bár a tanterv világosan kimondja, hogy az V. osztály játéktanyaga készítsen elő a későbbiek során tanítandó sportjátékokra, mégis előbbre kell nyúlni és ezt az előkészítést lényegesen korábban elkezdni. Ideális körülményeket véve figyelembe, már az általános iskola I. osztályától kezdve egy tudatos előkészítő munkát kell folytatni annak érdekében, hogy a későbbiek során a tanterv által előírt sportjátékok mozgásanyaga viszonylag jól és gyorsan oktatható legyen.

Vizsgáljuk meg röviden, milyen típusú játékok a legalkalmasabbak erre az előkészítő munkára az általános iskola alsó tagozatában.

Detre Pál Játékelmélet című főiskolai jegyzetéből idézek: az I–II. osztályosok játékaiknak legnagyobb része feladat, illetve szerepes játék. Tartalmukat az a törekvés szabja meg, hogy a gyermekek a játékokban elsajátítsák a pontosabb, tökéletesebb, jobban koordinált mozgást. Ezért legalkalmasabbak a következő mozgáselemeket és feladatokat tartalmazó játékok: átfutások, szétfutással menekülés (Őr bácsi), futás irányváltoztatásokkal (Egyszerű fogó), versengések (Jöjj velem), körbefutások (Hogy a kakas), feltételezett akadályok leküzdése átugrással, felmászással, küszással, labda dobása célba, labda elkapása és átadása. Mindegyik játék egy, vagy legfeljebb két mozgásformát tartalmazhat.

A III–IV. osztályos tanulók játékaik hosszabb ideig tartó erőfeszítést kívánnak, mint az előző időszak játékaik. Legjobban a vadászjátékokat (Nyúl és a vadász), váltójátékokat, sorversenyeket és labdajátékokat szeretik. A labdajátékok közül főleg azok alkalmasak számukra, melyben üldözés, menekülés és mozgó célra dobás jellemzi a játék tartalmát. Általában a pontos, gyors mozgást igénylő feladatok érdeklik őket, különösen, ha egyéni, vagy csapatok közötti versengéssel kapcsolatosak. Nagy fokú ügyességet árulnak el a felfújott labdával végzett játékokban.

A fentiek alapján világosan kitűnik, hogy a sportjátékok egyszerűbb technikai elemeinek megalapozása már ezekben az osztályokban megkezdődhet. Gondolok itt elsősorban a labda nélküli technikai elemekre, melyek részben vagy egészben megtalálhatók valamennyi testnevelési játékban. Nem tartanám azonban célszerűnek, ha ezeket az elemeket tudatosítva, állandóan javítgatva játszatnánk a gyerekeket.

Nagy változást jelent az előbbiekkal szemben az V. osztály. Itt már nagy szerepet tölt be a tudatosítás, a jártasságok és készségek kialakítása. Ismét Detre Pál jegyzetéből idézek: az V–VIII. osztályosok számára legalkalmasabbak azok a játékok, melyben az ügyességet, koordinált mozgást kívánó mozgáselemek dominálnak. A tanulók itt már bonyolultabb közösség tagjai, és a differenciált játékszerepeket viszonylag jó taktikai érzékkel tudják betölteni. Játékaik legnagyobb része küzdő csapatjáték, melyben a résztvevőket egységes cél, csapatuk győzelméért folyó küzdelem kapcsolja össze. Az eredményes játék feltétele a kölcsönös támogatás, segítségnyújtás, az egyéni érdekek alárendelése a közösség érdekének, a játék szervezettsége (védelem és támadás összhangja), a szabályokhoz való alkalmazkodás és a fegyelmezettség. A szabályok pontosan meghatározzák a játékos jogait és lehetőségeit, és a közösség szigorúan megköveteli minden egyes játékostól, hogy alkalmazkodjék is a szabályokhoz.

A serdülők csapatjátékaik egyre jobban megközelítik a sportjátékok színvonalát. Mindegyik kapcsolatban van a közösségi érdekekkel és a serdülőknek hősiességre, romantikára irányuló hajlamával. Igen nagy jelentősége van a küzdőjátékoknak és váltóversenyeknek. Számos játékuk átmenetet képez a sportjátékokhoz (Zsámolylabda, Adogatóverseny stb.), mert bennük egyes sportjátékok technikai elemeit alkalmazzuk.

Ezzel elérkezünk arra a pontra, ahol a testnevelési és sportjátékok párhuzamáról, legszorosabb kapcsolatáról kell beszélni. Hogyan segíti, egészíti ki a kettő egymást, milyen céllal alkalmazhatók a testnevelési játékok a sportjátékok oktatásában. Általában két fő célkitűzésünk lehet. Egyrészt a technikai-taktikai elemek közvetlen előkészítése, másrészt az ismert technikai-taktikai elemek játék közben történő alkal-

mazása. Itt kívánom megjegyezni, hogy a jelenleg is elfogadott és tanítási órákon alkalmazott úgynevezett begyakorlási elméletet nem tartom helyesnek. Nem tartom jónak az órán tanult új anyag azonnali tudatos alkalmazását még játékos formában sem, mert mozgáshibákat, ezek beidegződését eredményezheti, melyek a későbbiek során súlyos problémákat okozhatnak.

A továbbiakban néhány gyakorlati példával szeretném a testnevelési és sportjátékok előbbiekben említett kettős kapcsolatát röviden szemléltetni. Természetesen nem térhetek ki a részletkérdésekre, mint a nemek közötti különbségek, életkori sajátosságok, egyes osztályok tantervi anyag, objektív feltételek stb. Általános, lehetőleg minden sportjátékra érvényes, elsősorban azonban a kézi- és kosárlabdában felhasználható játékanyagról szeretnék beszélni.

A technikai-taktikai elemek közvetlen előkészítése

Ezek a játékok elsősorban a labda nélküli technikai elemek közvetlen előkészítésére alkalmasak. Jellemzőjük, hogy különösebb tudatosítást nem igényelnek. A játék anyagának jó összeválogatása lehetőséget nyújt arra, hogy a tanítandó technikai elemet már majdnem a sportjáték színvonalán hajtsák végre a tanulók.

Fogójátékok

Valamennyi fogójáték rendkívül alkalmas a labda nélküli technikai elemek tanítására. Megfelelő sorrendet felállítva nehezíthetők ezek a játékok, sőt végső fokon a taktikai érzék fejlesztésére is alkalmasak. Legegyszerűbb forma az *egyszerű fogó*. A megindulás, futómozgás és bizonyos mértékig az irányváltoztatás előkészítésére alkalmas. Összetettebb, nehezebb a *páros fogó*, majd a *balatoni balászat*, melyek az egymáshoz való alkalmazkodást, a fejlettebb játéktér áttekintést és helyezkedést is igénylik. A súlypont süllyesztéssel történő megállás előkészítésére rendkívül alkalmas a *nyúl a bokorban*. Ennél a játéknál a kézfogással szemben álló párok keze alatt történő bebújás és megállás kényszerítő helyzetet teremt a súlypont süllyesztésére. A különböző irányokba történő gyors indulás, irányváltoztatás, valamint a taktikai érzék fejlesztésére alkalmas az *üsd a barmadikat*. Gyors indulás, cselezés, indulócselek alkalmazására a *testcseles fogó*. Elsősorban a taktikai érzék fejlesztésére a *keresztelő fogó*. Ennél a játéknál a menekülő és a fogó közt keresztbe futó játékos sértetlenséget biztosít a menekülőnek. Megtalálhatók ebben a játékban az elzárások alapelemei. Az esések, gyors felállás előkészítésére rendkívül jó a *fekvő fogó*, mely különösen kedvelt játéka a fiúknak, de ügyesebb lányok is játszhatják. Különösen jó játéknak tartom a *kotlós és kányát*, mely az alapállás, alapmozgás gyakorlása mellett igen erős kondicionáló jelleggel is bír.

Váltóversenyek

A fogójátékokhoz hasonlóan elsősorban a labda nélküli technikai elemek, kisebb mértékben a labdás technikai elemek előkészítésére alkalmasak. Előnyük az előbbiekkel szemben, hogy egy csapat érdekeiért dolgoznak az egyének, valamint az, hogy meghatározott pályán kell feladatukat végrehajtani. A csapatszellem, mozgásirány, feladtvégrehajtás szempontjából kiváló játékok. Nem kívánom felsorolni az egy-

szerű átfutó váltótól kezdve a különböző versenyeket, csupán arra szeretném a figyelmet felhívni, hogy a pályán elhelyezett tárgyakkal, akadályokkal meghatározható a játék célja. Alapfokon jó, ha minden játékos ugyanazt a feladatot hajtja végre. A későbbiek során azonban a váltóversenyen belül egyéni feladatok is adhatók minden játékosnak. Az egyéni feladatmegoldás a sportjátékok egyéni játékára készít fel, mintegy hozzájárulásként a csapat jobb teljesítményéhez.

A váltóversenyek labdatechnikai előkészítő szerepe nem tartalmazhatja a nehezebb technikai elemeket. Céljuk elsősorban a labdaérzék fejlesztése, és néhány alaptechnikai elem előkészítése. Pl. kétkeszes átadás, a labda elfogása, álló és guruló labda felvétele. Nem tartom célszerűnek az olyan technikai elem, mint pl. az egykeszes labdavezetés játék formájában történő előkészítését, mert olyan hibák beidegzéséhez vezethet, melyek a későbbiek során alig javíthatók.

Egyéni versengések

Az egyéni versengéseknél legjobbak a célba gurító, dobó, valamint a távolba dobó versengések. A sportjátékok célja a gól, pontszerzés alapjait tartalmazza. Hatásukban még célravezetőbbek, ha párban felállva hajtjuk végre ezeket a játékokat. Pl.: a tanulókat egymással szemben nyitott vonalban állítjuk fel. A két sor távolsága 16–20 méter legyen. Minden pár között középen helyezzük el a céltárgyat. Cél, a labdával gurítással, vagy dobással a céltárgyat eltalálni. Győz az a tanuló, aki a meghatározott számú kísérletből a legtöbb találatot érte el.

Sorversenyek

A sorversenyek előnye, hogy ezekkel a játékokkal viszonylag nagy terhelés érhető el, valamint jól fejlesztik a sportjátékoknál nélkülözhetetlen ütem- és ritmusérzékét. Célszerű ezért olyan sorversenyeket játszani, ahol az egész sornak egy meghatározott feladatot kell végrehajtania úgy, hogy a sor valamennyi játékosa az első, illetve az előtte levő társ mozgását utánozza. Pl.: *sorversenyek tárgykerüléssel*. A csapatok egyes oszlopban, egymástól 3–4 méter távolságban állnak fel az induló vonal mögött. Minden sorral szemben 15–20 méterre egy-egy ugrómércét helyezünk el. A sorok jelre egyszerre indulnak és meghatározott módon haladva, meghatározott feladatokat végrehajtva a szemben levő tárgy megkerülése után eredeti helyükön állnak fel. A tovahaladás formái lehetnek futás, négykézlábjárás, egylábon szökdelés, futás oldalt, vagy hátra stb. Feladatok lehetnek: átfutás meghatározott mozgásmóddal, labdahordással, akadályok leküzdésével stb.

Labdajátékok

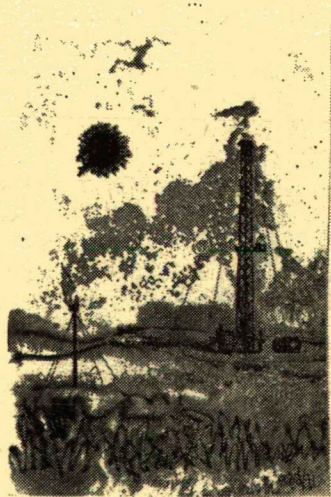
A labdajátékok egy része a labdaérzék fejlesztésére, más részük az alaptechnikai elemek előkészítésére szolgálnak. A játékok jelentős része már közvetlen előkészítői lehetnek egyes sportjátékoknak. Pl.: a *zsinórlabda*, *háromudvaros szármolylabda*. Ebből a szempontból adott esetekben nem tartom célravezetőnek azokat a játékokat, ahol a labda elől és a labdát birtokló játékos elől menekülni kell a többieknek. A sportjátékok játékrendszeireinek egyik jellemzője a célszerűen labda irányába történő mozgás. Vonatkozik ez mind a támadó, mind a védő játékosokra. Védő és támadó szempontjából egyaránt rossz beidegzést eredményezhetnek az úgy-

nevezett menekülő játékok, mint pl. a *nyúl és a vadász*, *vadászlabda*, *seregfogyasztó*. Ebben az esetben még az sem jelent különösebb pozitívumot, hogy fejleszti a céláspontosságot, a játékosok helyezkedését, mivel ezek a feladatok más játékokkal is jól megvalósíthatók.

Az ismert technikai-taktikai elemek játék közben történő alkalmazása

Elsődleges szempontként emliteném, hogy csakis olyan technikai elemeket játszassunk, melyet a tanulók viszonylag már elfogadhatóan tudnak végrehajtani zavaró körülmények között is. Még ebben az esetben is nagy technikai visszaesést fogunk tapasztalni, különösen a játék kezdetén. Célszerű ezért már ismert játékokat játszatni, megkötött technikai elemekkel. A technikai elemek testnevelési játékokkal történő gyakorlása célszerűbb, mint az adott sportjáték keretein belüli, esetleg könnyített szabályokkal történő gyakorlás. Vonatkozik ez természetesen elsősorban a sportjáték tanításának kezdeti szakaszára, mikor is az egyszerűbb testnevelési játékok szabályai könnyebbé, kevesebb hibával végrehajthatóvá teszik a mozgást, megőrizve mégis a játék természetes velejáróit. A testnevelési játékok sorrendjének célszerű adagolásával a tanulók fokozatosan juthatnak el az egyszerűsített sportjátékokon keresztül a valamennyi szabályt alkalmazó, esetleg versenyszerű sportjátékokig.

Az *ismert technikai-taktikai elemek gyakorlására* alkalmasak mindazok a játékok, melyek az előkészítő játékok között szerepelhetnek. Különbséget csak az jelent, hogy tovább növeljük a követelményeket, elsősorban a technikai végrehajtás módjának megkötésével. A másik, nem lényegtelen különbség, hogy itt zömmel labdával végrehajtott technikai elemekkel találkozunk. Természetes ez, hisz a labdás elemek sokkal több időt, alaposabb átdolgozást igényelnek. Míg a labda nélküli technikai elemek előkészítő játékaik szinte be is fejezik az oktatást, addig a labdával végzett technikai elemek módszeres felépítése és játékos gyakorlása csak az oktatás kezdetét jelentik.

Rakonczay Ágnes